

I. ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Πρόκειται για κείμενα που διατυπώνονται και ψηφίζονται από τα συλλογικά πολιτειακά όργανα των ελληνικών πόλεων (βουλή/συνέδριο, εκκλησία του δήμου) μέσα από διαδικασίες, οι οποίες ποικίλλουν στις διάφορες πόλεις (Rhodes , *Decrees*). Τα ψηφίσματα των ελληνικών πόλεων ρυθμίζουν θέματα σχετικά με την εξωτερική και εσωτερική πολιτική, την οικονομία, τα δημόσια έργα, την οργάνωση γιορτών και αγώνων και γενικά ό,τι αφορά το δημόσιο βίο. Ψηφίσματα δεν εκδίδονται μόνο από ελληνικές πόλεις αλλά επίσης από Συμπολιτείες, Κοινά, Αμφικτυονίες, σωματεία.

Ένας μεγάλος αριθμός ψηφισμάτων αφορά χορήγηση προνομίων ή/και τιμών σε ομάδες ή άτομα, που έχουν επιδείξει ευεργετικές δραστηριότητες ή υποδειγματικές συμπεριφορές προς την πόλη ή όποιον οργανισμό εκδίδει το ψήφισμα. Κατά την ελληνιστική εποχή σημειώνεται αύξηση των τιμητικών ψηφισμάτων, γεγονός που ερμηνεύεται κατά κύριο λόγο ως απάντηση στις συνθήκες και τα αιτήματα της εποχής. Συγχρόνως παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό τους σε σχέση με τους προηγούμενους αιώνες. Κατά την πρώιμη και μέση ελληνιστική περίοδο, δηλ. από τα μέσα του 4ου και ως τα μέσα του 2ου αι. π.Χ., το κείμενο των τιμητικών ψηφισμάτων γίνεται πιο αναλυτικό, ενώ παράλληλα αυξάνονται οι αποδιδόμενες τιμές. Η δομή και η γλώσσα τυποποιούνται, όροι και επιχειρήματα επαναλαμβάνονται σχεδόν αυτολεξεί σε τιμητικά ψηφίσματα από ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Από τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. η ρητορική των τιμητικών ψηφισμάτων παίρνει δύο διαφορετικές κατευθύνσεις που συνυπάρχουν χρονολογικά και αποδίδουν διαφορετικά είδη επιχειρηματολογίας και διαφορετικές τεχνικές πειθούς. Έτσι έχουμε: 1) τα 'βιογραφικά' ψηφίσματα (Rosen 1987· Errington 2005) και 2) τα πιο γενικόλογα.

Τα τιμητικά ψηφίσματα διακρίνονται επιπλέον σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με το τιμώμενο πρόσωπο και το είδος των προνομίων ή των τιμών που δίνουν. Για τις τιμές και τα προνόμια που εμφανίζονται στα τιμητικά ψηφίσματα και την όχι πάντα πολύ σαφή μεταξύ τους διάκριση βλ. Guarducci 2008: 152-158, 165-166.

Μία χαρακτηριστική και εκτενής κατηγορία είναι τα "προξενικά ψηφίσματα", με τα οποία μία πόλη εκφράζει την ευγνωμοσύνη της σε ξένο πολίτη αναθέτοντάς του το καθήκον-τιμή να φιλοξενεί-εξυπηρετεί δικούς της πολίτες στην πατρίδα του. Άλλη σημαντική κατηγορία αποτελούν τα ψηφίσματα που χορηγούν ατομικά ή συλλογικά πολιτικά δικαιώματα, ενίοτε σε συνδυασμό με άλλες τιμές και προνόμια.

Ιδιαίτερη κατηγορία που δεν έχει σχέση με το περιεχόμενο αλλά με τη μορφή αποτελούν τα τιμητικά ψηφίσματα περιορισμένης έκτασης. Αν και τα παραδείγματα που εξετάζουμε εδώ προέρχονται από τον Πόντο και την Καππαδοκία, δεν μπορούμε να συνδέσουμε αυτόν τον τύπο των ψηφισμάτων αποκλειστικά με την περιφέρεια του ελληνικού κόσμου, καθώς αντίστοιχα κείμενα προέρχονται και από κεντρικές περιοχές, όπως οι Δελφοί. Πρόκειται ενδεχομένως για συντομευμένη μορφή του εκάστοτε ψηφίσματος η οποία προορίζεται ειδικά για την αναγραφή σε λίθο (Rhodes , *Decrees* σ. 5-6). Πολύ σωστά ο L. Robert σε περιπτώσεις σύντομων κειμένων που χορηγούν προξενία χρησιμοποιεί τον όρο " actes " (δηλ. "πράξεις") και όχι " décrets " (βλ. π.χ. *BE* 1971: αρ. 508 a).

II. ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Ως διακρατικές συμβάσεις που επιδίωκαν την κατοχύρωσή τους στο διηνεκές και την ευρύτερη δυνατή γνωστοποίησή τους, οι συνθήκες αναγράφονταν συνηθέστατα σε πέτρα. Τις συνθήκες της ελληνικής αρχαιότητας, που μαρτυρούνται σε φιλολογικές και επιγραφικές πηγές ως το 200 π.Χ., συγκέντρωσαν οι H. Bengtson και H. Schmitt σε δύο τόμους με τίτλο *Die Staatsverträge des Altertums*. München 1962-1969.

Στην ελληνιστική εποχή οι συμβάσεις αυτές (*σπονδαί, ὄρκοι, ὁμολογίαι, συνθήκαι*) έχουν ποικίλο περιεχόμενο: ρυθμίζουν ισοπολιτείες ή συμπολιτείες, καθώς επίσης φιλίες και συμμαχίες μεταξύ πόλεων, διευθετούν συνοριακές διαφορές, λήξη πολέμων και οικονομική συνεργασία (MacLean 2002: 225-226).

Ειδικά στην ελληνιστική Κρήτη είναι πολύ μεγάλος ο αριθμός των διακρατικών συμβάσεων, (Τη συλλογή των συνθηκών μεταξύ κρητικών πόλεων έχει κάνει ο Α. Χανιώτης (Chaniotis 1996). Νεότερα ευρήματα: *SEG XLIX 1217· L 936· LII 852· LIII 942*) κυρίως συνθηκών συμμαχίας και ισοπολιτείας μεταξύ κρητικών πόλεων και συνθηκών συμμαχίας με ξένες δυνάμεις για τη στρατολόγηση κρητικών μισθοφόρων (Ducrey – Van Effenterre 1969· Ducrey 1970· Petropoulou 1985: 23-27). Αυτό οφείλεται στη συχνότητα των κρητικών πολέμων, στο μεγάλο αριθμό των κρητικών πόλεων και στις ιδιαίτερες ανάγκες της κοινωνίας και οικονομίας στην ελληνιστική Κρήτη.

Το κείμενο των συνθηκών ενσωματώνεται ενίοτε σε ψηφίσματα των πόλεων οι οποίες συμπράττουν.

III. ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ – ΠΡΟΣΤΑΓΜΑΤΑ/ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Οι επιστολές ήταν το κύριο μέσο επικοινωνίας ελληνιστικών ηγεμόνων, καθώς επίσης Ρωμαίων αξιωματούχων και αργότερα αυτοκρατόρων με πόλεις, Κοινά ή Συνομοσπονδίες πόλεων, υπηκόους, κώμες, συλλογικές οντότητες, όπως συλλόγους νέων και γερόντων, σωματεία αθλητών και άλλους ηγεμόνες. Για τη βασιλική αλληλογραφία των ελληνιστικών χρόνων βλ. C. B. Welles, *Royal Correspondence in the Hellenistic Period*. New Haven 1934 (= RC). Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα: *SEG XXVIII 1224· XXXI 1088· XXXII 1252· XXXV 1150· XXXVIII 1075, 1170-1171· XXXIX 615· XLII 994*. Τις αυτοκρατορικές επιστολές έχει συγκεντρώσει ο J. H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*. Philadelphia 1989 (= Oliver, *Greek Constitutions*). Τη χρήση αυτού του έργου διευκολύνουν ιδιαίτερα τα ευρήματα που συνέταξαν οι Anastasiadis – Souris 2000. Ανέκδοτη παραμένει δυστυχώς η διατριβή του Mourgues 1990.

Συνεχίζοντας την παράδοση της αλληλογραφίας μεταξύ πόλεων και ελληνιστικών ηγεμόνων αλλά και αυτή που είχαν εγκαινιάσει οι Ρωμαίοι άρχοντες και η Σύγκλητος των δύο τελευταίων αιώνων της *Respublica* (βλ. R. K. Sherk, *Roman Documents from the Greek East*. Baltimore 1969 = *RDGE*) η αλληλογραφία του αυτοκράτορα με τις ελληνικές πόλεις της αυτοκρατορίας τηρούσε κατά κανόνα τους τύπους της διακρατικής επικοινωνίας μεταξύ ανεξάρτητων μερών.

Τη μορφή επιστολών είχαν συχνά και τα κείμενα με τα οποία βασιλείς και αυτοκράτορες εξέφραζαν τη βούλησή τους δίνοντας οδηγίες και εντολές στους αξιωματούχους της βασιλικής ή αυτοκρατορικής διοίκησης (*προστάγματα/ διατάγματα*. Για την επικοινωνία του αυτοκράτορα με τους αξιωματούχους της επαρχιακής διοίκησης βλ. Eck 2000: 267-268). Κατά την ελληνιστική εποχή αυτό ίσχυε ιδιαίτερα στις προσωποπαγείς και αχανείς ηγεμονίες των Πτολεμαίων και Σελευκιδών που δεν διέθεταν γραπτή νομοθεσία για διάφορα διοικητικά ζητήματα πέρα από τις αποφάσεις του ηγεμόνα, οι οποίες διαβιβάζονταν μέσα από μία γραφειοκρατική διοικητική ιεραρχία στην εκάστοτε επικράτειά του με τη μορφή επιστολών.

IV . ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Ο όρος “οικοδομικές επιγραφές” μπορεί να αφορά διαφορετικά είδη κειμένων που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τη σχέση τους με οικοδομήματα ή ευρύτερα οικοδομικά προγράμματα. Για μία ευσύνοπτη κατηγοριοποίηση των οικοδομικών επιγραφών βλ. Scranton 1960. Ειδικά τις επιγραφές που αφορούν τείχη συγκέντρωσε και σχολίασε παλαιότερα ο Maier, *Mauerbauinschriften*.

Ως εκ τούτου οι οικοδομικές επιγραφές μπορεί να έχουν ποικίλο περιεχόμενο: ρυθμίσεις πληρωμών, ρήτρες συμβολαίων, οδηγίες οικοδομικού χαρακτήρα που προηγούνται του κτισίματος ή μίας φάσης αυτού (π.χ. *IG II² 1666, 1668, 1682· IG V 2, 6*) ή ψηφίσματα και αποφάσεις που εγκρίνουν και εγκαινιάζουν ένα οικοδομικό πρόγραμμα (π.χ. *IG I³ 24, 44, 54, 81, 88· I G V 2, 434*) και στα οποία ενσωματώνονται σε κάποιες περιπτώσεις οι παραπάνω ρυθμίσεις, ρήτρες, οδηγίες (π.χ. στις *IG II² 244, 463*). Μπορεί ακόμη να είναι λογαριασμοί και απολογισμοί εσόδων-εξόδων που καταγράφονται σε πέτρα και αφορούν εξ ολοκλήρου ή εν μέρει οικοδομικές δραστηριότητες (π.χ. *IG IV 2 102-109· I.Délös 104-124*). Και, τέλος, αναθέσεις κτηρίων ή επιγραφές που τιμούν το δωρητή ενός κτηρίου.

V . ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Οι επιγραφικές μαρτυρίες για απελευθερώσεις δούλων εντοπίζονται στην ελληνιστική και αυτοκρατορική εποχή, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι πράξεις απελευθέρωσης δεν γίνονταν και πριν από αυτήν την περίοδο.

Αναγεγραμμένες σε πέτρα απαντούν κατά κύριο λόγο οι ‘ιερές’ απελευθερώσεις, δηλ. εκείνες στις οποίες κάποιος θεός μέσω του ιερατείου του εμπλέκεται ως αποδέκτης ανάθεσης δούλου ή ως αγοραστής δούλου. Επισημαίνεται ότι και στις δύο περιπτώσεις η πράξη, ανάθεση ή πώληση αντίστοιχα, έχει εικονικό χαρακτήρα και τελικός στόχος της είναι η απελευθέρωση του δούλου. Τα μεγαλύτερα επιγραφικά σύνολα απελευθερώσεων δια εικονικής ανάθεσης προέρχονται από την Ήπειρο, τη Βοιωτία και τη Μακεδονία (Cabanès 1974· Darmezin, *Affranchissements· I . Leukopetra*), ενώ οι απελευθερώσεις δια εικονικής πώλησης επιχωριάζουν στους Δελφούς και σε ορισμένες γειτονικές περιοχές της Κεντρικής Ελλάδας, όπως η

Καλυδώνα, το Χάλειον, η Άμφισσα, η Ναύπακτος (αυτό το υλικό μεταξύ άλλων πραγματεύεται συγκεντρωτικά ο Albrecht 1978).

Σε λίθο αναγράφονται ενίοτε και απελευθερώσεις στις οποίες δεν εμπλέκεται το θείο και οι οποίες κατά αντιδιαστολή προς τις 'ιερές' αποκαλούνται 'κοσμικές' (βλ. π.χ. IG V 2, 345· IG IX 1 2, 394 a - b). Συχνά εδώ δεν καταγράφεται η ίδια η απελευθέρωση αλλά η καταβολή ενός καθορισμένου τέλους απελευθέρωσης από τους απελευθέρους στις αρχές της εκάστοτε πόλης. Το μεγαλύτερο σύνολο τέτοιων επιγραφών προέρχεται από τις πόλεις της Θεσσαλίας (π.χ. Ζάχου-Κοντογιάννη 2003). Στις επιγραφές αυτές οι απελευθερώσεις καταγράφονται συχνά σε οργανωμένους κατά έτος καταλόγους που συντάσσονταν με ευθύνη των αρχών (π.χ. IG IX 2, 415, 463, 474, 539-568).

VI . ΑΝΑΘΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ – ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΘΕΣΕΙΣ/ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ – ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΑ – ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Οι αναθηματικές επιγραφές συνοδεύουν το αντικείμενο που ανατίθεται στον ή στους θεούς πληροφορώντας μας για το όνομα του αναθέτη και του θεού, ενίοτε επίσης για το αντικείμενο και την αιτία της ανάθεσης.

Στις τιμητικές αναθέσεις λογίζονται τόσο εκείνες που το αντικείμενο ανάθεσης είναι το άγαλμα ενός θνητού (το όνομα του οποίου συχνά εμφανίζεται σε αιτιατική πτώση μέσα στο κείμενο της αναθηματικής επιγραφής) όσο και εκείνες που η ανάθεση – αγάλματος ή οποιουδήποτε αντικειμένου– γίνεται υπέρ ενός θνητού. Οι συγκεκριμένοι θνητοί έχουν κάποια σχέση (εξουσίας, επαγγελματική ή συγγενική) με τον αναθέτη και η πράξη της ανάθεσης έχει διττή τιμητική λειτουργία: αποδίδει τιμή τόσο στο θνητό (τον οποίο απεικονίζει το ανάθημα ή υπέρ του οποίου γίνεται η ανάθεση) όσο και στις θεότητες στις οποίες προσφέρεται το ανάθημα. Σε αυτήν την τιμητική λειτουργία δεν εμπίπτουν βέβαια οι περιπτώσεις εκείνες που η ανάθεση γίνεται υπέρ ζώων (βλ. Robert 1955: 31-36). Ο αναθέτης δηλώνει την ευνοϊκή του διάθεση προς τον τιμώμενο ή/και τη στενή του σχέση με αυτόν, ενώ συγχρόνως κερδίζει την εύνοια των θεών για την ευσέβειά του (McLean 2002: 236-239, 247-248).

Το ότι από τις επιγραφές που πιστοποιούν την ανέγερση ενός αγάλματος απουσιάζει κάποιες φορές οποιαδήποτε αναφορά στο θείο, δεν είναι πάντα ασφαλές κριτήριο για να τις εντάξουμε στην κατηγορία των απλών τιμητικών και να αποκλείσουμε τον αναθηματικό χαρακτήρα του μνημείου. Οι θεοί που απουσιάζουν μπορεί απλά να υπονοούνται. Ενίοτε ο ίδιος ο τόπος ανέγερσης του μνημείου καθιστούσε τον αναθηματικό του χαρακτήρα και την ταυτότητα του αποδέκτη της ανάθεσης στοιχεία αυτονόητα για όσους αντίκριζαν το μνημείο αυτό στην εποχή του.

Μία ιδιαίτερη κατηγορία επιγραφών είναι οι προσκυνηματικές (η πιο συνολική πραγμάτευση από Geraci 1971, όπου περιλαμβάνονται επίσης πάπυροι και όστρακα). Απαντούν συνήθως σε ναούς και ιερά και προϋποθέτουν ότι ο πιστός έχει προσέλθει στον ιερό τόπο και έχει παραγγείλει τη χάραξη του προσκυνήματος ή το έχει χαράξει ο ίδιος – graffiti (διάκριση ανάμεσα στις προσκυνηματικές επιγραφές και στην ίδια

την πράξη της προσκύνησης κάνει ο Bernand 1994). Αποτελούν επίσκεψη θεοσέβειας αλλά συγχρόνως και ανάθημα που τη διαμνημονεύει. Πολλά *προσκυνήματα* γίνονται για χάρη άλλων, συνήθως συγγενικών ή φιλικών προσώπων αλλά και βασιλέων. Τα περισσότερα προσκυνήματα προέρχονται από την –Ανω κυρίως– Αίγυπτο. Ιδιαίτερη συγκέντρωση τέτοιων επιγραφών διαπιστώνεται στο ιερό της Ίσιδας στο νησάκι Φίλες. Η διατύπωση των κειμένων παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία (τους τύπους των προσκυνημάτων από το ιερό των Φιλών με βάση τη δημοσίευσή τους στο *I. Philae* κατηγοροποιεί συνοπτικά ο Festugière 1970: 183-185).

Οι τιμητικές επιγραφές απαριθμούν με συνοπτικό τρόπο τις τιμές που έχουν δοθεί στον τιμώμενο. Τις περισσότερες φορές η τιμή συνίσταται στην ανέγερση αγάλματος/ανδριάντα επάνω στη βάση του οποίου υπάρχει η συγκεκριμένη επιγραφή· ενίοτε, ωστόσο, το άγαλμα δεν είναι παρά μέρος ενός συνόλου τιμών που καταγράφονται στο κείμενο (έπαινος, στεφάνωση κ.ά.). Σε αντίθεση με τις τιμητικές αναθέσεις/αφιερώσεις από τις τιμητικές επιγραφές λείπει οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση αναφορά στο θείο

Σε πολλές τιμητικές αναθέσεις/αφιερώσεις και τιμητικές επιγραφές που χαράσσονται στη βάση ανδριάντων κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, πληροφορούμεθα όχι μόνο τον τιμώντα και τον τιμώμενο αλλά επίσης τα ονόματα των αξιωματούχων που επιμελούνται το έργο, το κόστος του κτλ. Τα στοιχεία αυτά συναρτούν το κείμενο άμεσα με το σχετικό ψήφισμα και το καθιστούν κατά κάποιον τρόπο μία περιληπτική απόδοση των κεντρικών σημείων του ψηφίσματος.

VII . ΕΠΙΤΑΦΙΕΣ/ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Οι επιτάφιας/επιτύμβιας επιγραφές (στην ελληνική βιβλιογραφία έχει επικρατήσει ο όρος “επιτύμβιας”, παρότι δεν έχουν όλοι οι τάφοι τη μορφή τύμβου), αποτελούν, όπως και οι αναθηματικές, ένα από τα μεγαλύτερα σύνολα αρχαίων ελληνικών επιγραφών. Μπορεί να περιορίζονται απλά στο όνομα του νεκρού, πολλές φορές όμως περιλαμβάνουν και άλλα στοιχεία (Guarducci 2008: 452-454), όπως το όνομα εκείνου που φρόντισε για την ταφή ή το μνημείο, πληροφορίες για το νεκρό (επάγγελμα, καριέρα, ηλικία) ή/και τον τρόπο του θανάτου του (συνηθέστατα σε επιτάφιας επιγραφές δημόσιου χαρακτήρα για επιφανείς νεκρούς αλλά και σε πολυάριθμες ιδιωτικές από την ελληνιστική εποχή και εξής), λόγια χαιρετισμού και οδύνης, απειλές εναντίον εκείνων που θα παραβιάσουν τον τάφο (κυρίως σε επιτάφιας επιγραφές της αυτοκρατορικής εποχής. Βλ. Robert 1978b· Strubbe, *Arai Epitymbioi*).

Οι ελληνικές επιτάφιας επιγραφές, όπως και οι αναθηματικές, είναι συχνά γραμμένες σε έμμετρο λόγο. Οι έμμετρες επιτάφιας επιγραφές (αλλιώς επιτάφια επιγράμματα) εκτείνονται χρονικά από τον 7ο αι. π.Χ. ως και την ύστερη αυτοκρατορική εποχή. Επιτύμβια επιγράμματα έχουν συλλέξει μεταξύ άλλων ο W. Peek στο *Griechische Vers - Inschriften I. Grab - Epigramme* . Berlin 1955 (GV), οι R. Merkelbach και J. Stauber στο πολύτομο *Steinepigramme aus dem griechischen Osten*. Stuttgart - Leipzig 1998-2004 (Merkelbach – Stauber, *SGO*) και ο Nicosia 1992. Οι δημιουργοί τους χρησιμοποιούν ρεπερτόρια στίχων μικρότερης ή μεγαλύτερης αξίας, τους οποίους συνδυάζουν κατά περίπτωση και ανάλογα με το γούστο του εκάστοτε πελάτη

που κάνει την παραγγελία. Κάποια επιγράμματα ή λεκτικοί τόποι γνωρίζουν μεγάλη διάδοση στον αρχαιοελληνικό κόσμο.

VIII . ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Οι εξομολογητικές (confession inscriptions , Beichtinschriften) ή εξιλαστήριες επιγραφές (propitiatory inscriptions , Sühneinschriften) της Μικράς Ασίας περιγράφουν τις αμαρτίες απλών ανθρώπων, την τιμωρία των ίδιων ή μερικές φορές συγγενών τους από τους θεούς –συνήθως με αρρώστια, ατυχήματα ή θάνατο– και την τελική συμφιλίωση με το θείο (για αυτό το είδος των επιγραφών βλ. Petzl , *Beichtinschriften*: Riel 1995: 67-76· Χανιώτης 1995/6: 13-45· Chaniotis 1997: 353-384· Petzl 1998· Hoz 1999: 114-124· Chaniotis 2004: 1-43· Gordon 2004: 177-196· *I. Lydia* 46, 47, 54-56, 66, 70, 83-85).

Η αναγραφή αυτών των κειμένων σε στήλες πιστοποιεί τη δημόσια διηνηκή εξομολόγηση του αμαρτήματος και αποτελεί ως εκ τούτου πάγιο στοιχείο της συμφιλίωσης με το θείο. Όλες οι σχετικές επιγραφές βρίσκονται σε ιερά της Λυδίας και της Φρυγίας και χρονολογούνται από τον 1ο ως τον 3ο αι. μ.Χ.

IX . ΚΑΤΑΔΕΣΜΟΙ

Ο όρος "κατάδεσμος" παραπέμπει στο στόχο της συγκεκριμένης μαγικής πράξης, που είναι το δέσιμο ενός προσώπου και η αδρανοποίηση της ενέργειάς του με τη συνέργεια υπερφυσικών δυνάμεων. Ο 1 αρχαιοελληνικοί κατάδεσμοι (defixiones) διακρίνονται ως προς το περιεχόμενό τους σε πέντε κατηγορίες: ερωτικοί (defixiones amatoriae), αγωνιστικοί (defixiones agonisticae), δικανικοί (defixiones judicariae), κατάδεσμοι κατά κλεφτών και συκοφαντών, κατάδεσμοι κατά επαγγελματικών αντιπάλων (βλ. μεταξύ άλλων Graf 1998: 140-142).

Οι κατάδεσμοι βρίσκονται συχνά επάνω σε μολύβδινα ελάσματα. Ως μέταλλο ευτελές, ανθεκτικό και εύκολο να χαραχτεί και να διπλωθεί, ο μολύβδος αποτελούσε το κατεξοχήν υλικό των επιστολών και έγινε για τους ίδιους λόγους ο συνηθέστερος – αλλά όχι αποκλειστικός– φορέας καταδέσμων (ο πάπυρος ήταν λόγω των ίδιων χαρακτηριστικών ένα επίσης προσφιλές υλικό, αλλά δεν διατηρήθηκε σε ελληνικό περιβάλλον). Εκ των υστέρων οι ιδιότητες του μολύβδου (κρύος, θαμπός, ευτελής) απόκτησαν στο πλαίσιο μαγικών πράξεων του τύπου *ὅμοια ὁμοίους* σημασία που, όπως φαίνεται, δεν υπήρχε εξαρχής. Ενδεχομένως λόγω αυτής της χρήσης αποδόθηκαν στη συνέχεια στο μολύβδο μαγικές ιδιότητες και θεωρήθηκε υλικό που φέρνει ατυχία.

Καθώς οι πράξεις μαγείας έχουν απόκρυφο χαρακτήρα και διεξάγονται με άκρα μυστικότητα, (ας σημειωθεί εδώ ότι ο Πλάτων , *Νόμοι* 932e -933d , και αργότερα η ρωμαϊκή νομοθεσία ποινικοποιούν μεταξύ άλλων την καταδεσμική μαγεία, βλ. Lambert 2004: 73-77, κυρίως σ. 75) αλλά και επειδή η αποτελεσματικότητα των μαγικών πράξεων εξαρτάται από την ενεργοποίηση σκοτεινών δαιμόνων και θεών του Κάτω Κόσμου, συνήθεις τόποι εύρεσης των καταδέσμων είναι κρυφά σημεία

κάτω από τη γη, στα οποία θεωρείται ότι συχνάζουν οι θεότητες αυτές: τάφοι ανθρώπων που πέθαναν πριν την ώρα τους, πηγές, κρήνες, δεξαμενές, πηγάδια, αλλά και ιερά της Δήμητρας.

X. ΜΙΛΙΑΡΙΑ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΔΡΟΜΟΙ

Τα μιλιάρια είναι κυλινδρικά οδόσημα που τοποθετούνταν σε δρόμους σε ολόκληρο το ρωμαϊκό κόσμο και δήλωναν τον αριθμό των μιλίων από την αφετηρία της οδού ή από την προηγούμενη μεγάλη πόλη ή τον αριθμό των μιλίων ως το τέλος του δρόμου στην επόμενη σπουδαία πόλη (McLean 2002: 187-188· Kerrie 1991: 65-67). Μετρούσαν την απόσταση σε ρωμαϊκά μίλια, με το κάθε μίλι να υπολογίζεται σε 1000 βήματα (1481 μ.).

Κατά τους ρεπουμπλικανικούς χρόνους τα οδόσημα έφεραν το όνομα ενός Ρωμαίου υπάτου ή άλλου άρχοντα που ήταν αρμόδιος για την κατασκευή ή την επισκευή του δρόμου. Κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, όταν τα οδόσημα γνώρισαν μεγάλη διάδοση λόγω της ανάπτυξης του ρωμαϊκού οδικού συστήματος ως απαραίτητου δικτύου υποδομής για τη μετακίνηση διοικητικών υπαλλήλων, στρατιωτικών μονάδων και εμπόρων, αναγράφονταν σε αυτά συνήθως το όνομα και οι τίτλοι του αυτοκράτορα σε ονομαστική πτώση (όπως στο υπό εξέταση μιλιάριο το όνομα του αυτοκράτορα Τραϊανού) ή σε δοτική ή αιτιατική πτώση, οπότε το μιλιάριο έπαιρνε τη μορφή ανάθεσης σε κάποιον αυτοκράτορα (Gounaroglou – Hatzopoulos 1985: 72-73). Ως εκ τούτου τα μιλιάρια είναι πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των αυτοκρατορικών τίτλων και της συνακόλουθης προπαγάνδας.